

Thea Beckman

Hasse Simonsdochter

δ

1 Het elfenkind

O, de suizelende wind door het jonge riet! Hasse Simonsdochter kon er nooit genoeg van krijgen. Vooral in de lente, wanneer het nog groen en buigzaam was, was het riet haar lief. De zuidwestenwind, fris en zoutig, deed de halmen buigen en langs elkaar schuren, zodat het fluisterde, ritselde, zong onder de hoge luchten. Het water van de IJssel kabbelde, de hemel leek hoger dan ooit. Soms verbeelde Hasse zich dat ze op de voorbijzeilende wolken engelen zag zitten, met muziekinstrumenten en bollende sluiers. De diepe orgelklank van de roerdomp, vermengd met het fluiten, piepen, tokken van de rietvogels, leek de hemelse muziek te beantwoorden.

De IJsseldelta in de lente – voor Hasse was dat het paradijs. Maar het was een gestolen paradijs. Eigenlijk hoorde ze thuis te zijn in de rietsnijdershut bij haar vader, moeder, broer en zusters. Ze hoorde manden te vlechten, haar moeder te helpen met de voorjaarswas, duizend taken te verrichten. In plaats daarvan liep ze nu hier over de lage dijk langs het Noorderdiep, uitkijkend over onafzienbare rietlanden, de zon op haar hoofd. Toen ze deze ochtend uit de hut kwam om water te halen, kwam de zon juist boven de horizon uit. Hasse had de lucht opgesnoven, de blauwroze hemel ontdekt en opeens wist ze: ‘Dit wordt een stralende dag!’ Ze had de houten emmer uit haar handen laten vallen en het op een lopen gezet: de oude zeedijk over, het wijde lichte land in. Ze was over sloten gesprongen en door de nog sappige weidegronden gestormd, steeds verder, tot aan de brede rietkragen van het Noorderdiep. Het riet had haar zingend ontvangen: ‘Welkom Hasse, elfenkind!’ ‘Welkom Hasse, elfenkind,’ zongen ook de vogels in de elzenbosjes langs de dijk, en ze vlogen over haar heen, met strootjes en pluisjes in de snavels, druk, druk, druk... In de wazige verte achter de vonkende rivier stak de stad Kampen haar torens in de hemel en even meende Hasse boven het getjilp van de vogels uit klokgelui te horen.

De klokken van de Bovenkerk? Hasse was daar wel eens geweest met haar moeder, vele jaren geleden, en ze had het nooit kunnen vergeten. De ontzaglijke ruimte van de Sint-Nicolaas, door de Kampenaren Bovenkerk genoemd, had een onuitwisbare indruk op haar gemaakt.

Iedereen in IJsselmuiden en in het terpdorp Grafhorst wist dat Hasse Simonsdochter geen gewoon meisje was. Toen ze nog een klein kind was, had een buurvrouw, verschrikt door Hasses driftbuien, donkere ogen en glinsterende tanden, tegen haar moeder gezegd: ‘Maar vrouw Marte, dat is geen gewoon kind. Dat is een wisselkind!’

Hasse had erbij gestaan en ze herinnerde zich nog het ontstelde gezicht van haar moeder, toen die de handen boven het hoofd hief. ‘Wat zeg je daar, Griete?’

‘Je bent bedrogen, vrouw Marte. Ze hebben je oudste kind, toen het misschien nog geen dag oud was, uit de krib geroofd en er een elfenkind voor in de plaats gelegd! Dat doen ze soms, die rietelfen. Als je een mooi kind hebt gekregen moet je het zorgvuldig bewaken, anders komen de elfen en stelen het. Ze leggen er een van hun eigen broed voor in de plaats en wee het gezin dat zoiets overkomt! Dat zit jaren en jaren opgescheept met een elfenkind; een onhandelbaar lelijk gedrocht dat voor niets wil deugen... Arme vrouw Marte, wat hebben ze je daar te pakken gehad.’

Hasses moeder wilde het niet meteen geloven, ofschoon buurvrouw Griete bekend stond als een wijze vrouw.

‘Zou ik dat dan niet gemerkt hebben?’ stamelde ze.

‘Denk na! Was jouw kind zo donker? Had het zulk ravenzwart haar en zulke felle donkere ogen?’

‘Dat... dat weet ik niet meer. Mijn kind was kaal toen het werd geboren en het had blauwe ogen, maar dat hebben toch alle pasgeborenen?’

Vrouw Griete schudde het hoofd.

‘Kijk naar je andere kinderen, Marte! Die hebben licht haar en grijze ogen. Lijken ze op Hasse? Lijkt Hasse op jou of op je man? Nee toch! Hoe komt ze dan aan die bruine huid,

die spitse vingers?’

‘Ze is altijd buiten,’ probeerde moeder zich nog te verdedigen, ‘ik kan haar niet binnenhouden. Altijd zoekt ze de rietkragen op.’
‘Allicht, dat is haar tehuis! Ze hoort niet in een hut van achtenswaardige hardwerkende mensen. Een wisselkind is ze, dat bezweer ik je.’

Gelukkig voor moeder Marte kende vrouw Griete ook het afweermiddel tegen een ondergeschoven elfkind.

‘Je moet zo’n wicht slecht behandelen,’ had ze aangeraden. ‘Geef het slaag en weinig eten, maak het voortdurend aan het huilen. Dat kunnen de rietelfen niet aanzien. Ze zullen dan op een nacht hun broed komen terughalen en er je eigen kind voor teruggeven.’

Zou het? Hasses moeder, vol twijfels en angsten, was kort daarop met Hasse aan de hand naar IJsselmuiden gelopen, naar pastoor Damme, een korte dikke man met uitpuilende ogen en een wat hese stem.

Hij deed de kleine Hasse aan een kikker denken.

Vrouw Marte vertelde de priester wat zij van buurvrouw Griete te horen had gekregen en de pastoor had ernstig het hoofd geschud, terwijl zijn uitpuilende ogen onderzoekend op het meisje neerkeken.

‘Misschien heeft Griete gelijk, vrouw Marte. We weten dat zulke dingen soms gebeuren. En nu je het zegt... In de loop der jaren heb ik tientallen kinderen gedoopt en allemaal beginnen ze zacht te krijten wanneer het heilige water hun hoofdje raakt. Maar ik herinner mij nu opeens dat jouw Hasse bij de doop een misbaar maakte en gilde alsof ze gekeeld werd. Ze sperde haar ogen open, keek mij recht aan met wilde haat en er verschenen rode vlekken op haar voorhoofd alsof het heilige water haar had gebrand.’

‘Ja, ja,’ fluisterde de moeder die het zich helemaal niet meer kon herinneren. Ze had nadien nog drie kinderen laten dopen, maar wat pastoor Damme daar zei – of verzon – paste bij Hasse, met wie geen land te bezeilen viel.

‘Wat moet ik doen?’ riep ze wanhopig. ‘Als het waar is...’

Ernstig had pastoor Damme Hasses kinnetje in de hand genomen en haar gedwongen hem aan te zien.

‘Wie ben je in werkelijkheid, Hasse?’ had hij geprevelde.

Hasse rimpelde haar neus, ze had zin gehad hem in de hand te bijten. Ze mocht de priester niet; hij rook zuur en zijn priesterkleed zat vol vlekken. Woest had ze haar hoofdje teruggetrokken en met haar tanden geknerst.

‘Ze is wild en ongehoorzaam,’ prevelde de pastoor, ‘heel anders dan je andere kinderen. Tja... dan is er maar één middel om te zorgen dat de elfen je eigen kind teruggeven: je moet dit elfengebroed slecht behandelen.’

Vrouw Marte huiverde.

‘Dat zei vrouw Griete ook al, maar het klinkt zo... zo hard. Hasse is nog maar een klein kind.’

De priester zuchtte en als alle onzekere mensen zocht hij steun bij een hogere autoriteit om van het probleem af te komen.

‘Neem haar dan mee naar Kampen, naar de Bovenkerk.

Laat het kind daar onderzoeken door pastoor Bernardus, die een heilig man is. Hij zal je kunnen zeggen of je vermoedens juist zijn en hij kan je raad geven, goede vrouw.’

Zo gebeurde het dat de kleine Hasse voor het eerst in haar leven in Kampen kwam en aan de hand van haar moeder de Bovenkerk inging. Maar pastoor Bernardus was juist gestorven: er was een rouwdienst aan de gang. Terwijl haar moeder teleurgesteld naast een pilaar knielde om te bidden, liep Hasse vol verbazing rond in het kolossale gebouw. Met ontzag keek ze op naar de ramen, waardoor het licht in honderd kleuren binnenviel. Toen het orgel begon te spelen luisterde ze bevend van aandoening naar de klanken die haar omspoelden.

En toen ontdekte ze het schilderij. Het stelde de marteling van de Heilige Sebastiaan voor. Hasse zag een naakte kronkelende man die aan een pilaar was gebonden en werd doorboord met pijlen. Het bloed liep in straaltjes van hem af, zijn gezicht was vertrokken in doodsstrijd, maar dat was het niet wat haar zo boeide. Ze stond stil, de duim in de mond, opkijkend naar de gruwel, en toen haar moeder haar aan de arm trok,

snuwend: ‘Waar was je nou weer!’ nam Hasse de duim uit haar mond, wees naar het paneel en zei helder:

‘Kijk, rietpijlen.’

‘Welnee,’ gromde moeder, ‘die zijn van ijzer.’

Maar Hasse geloofde het niet. Ze liet zich meetrekken naar buiten, naar het zonnige plein, en daar werden ze opgenomen in de drukte en de herrie van een wereldstad.

Kampen in de vijftiende eeuw: in heel de bekende wereld was dat een begrip.

Kleine Hasse had moeite om alles wat ze zag in zich op te nemen.

Het was te veel tegelijk. Een kerk zo groot en hoog als de hemel.

Straten en stegen, vol mensen, prachtig gekleed, die deftig met elkaar spraken en soms zomaar stenen huizen binnengingen.

Hoge zware poorten, wagens door paarden getrokken

waar de voerman naast liep, schreeuwend dat de voorbijgangers opzij moesten gaan. Een indrukwekkend raadhuis

met de schepentoren, waarnaast de ijzeren kooi hing;

daarin werden misdadigers tentoongesteld. De Vismarkt

bij de Vispoort waar de stank je op de keel sloeg. En dan al

die pakhuizen, waar goederen werden binnengebracht of

uitgedragen, en de tientallen schepen langs de IJsselkade,

getooid met vlaggen, wimpels, opgerolde zeilen.

Naast de beroemde brug over de IJssel stond het tolhuis,

ook al geheel van steen opgetrokken, en daarnaast het

wonderlijkste bouwsel van al: een hijskraan met een rad groter

dan dat van een watermolen, waarin mannen liepen. Ze liepen

en liepen, drukten met hun blote voeten op de spaken van het rad

en kwamen toch niet vooruit, maar het rad draaide en wond

de lier op waarmee zware vrachten uit de schepen werden getild.

Hasse stond er lang en aandachtig naar te kijken tot haar moeder

haar bij de arm greep en meesleurde. Het kind trapte, gilte

en zette zich schrap, maar het werd weer gewillig toen het merkte

dat ze nu weer over die brug zouden gaan,

boven het glinsterende water, waar Hasse kon zien hoe

de schepen over de IJssel voeren met alle zeilen bol. Nog eenmaal

keek ze om, ze zag de stad liggen met haar indrukwekkende

poorten, dikke muren, rondelen en torens, en daarachter de boomkruinen. Zo mooi, zo kleurrijk! Ze wilde eigenlijk meteen weer terug, maar eenmaal aan de overzijde van de rivier, toen ze voorbij het dorp IJsselmuiden waren en over de Oude Zeedijk liepen, kwam de suizende stilte van de polder Hasse tegemoet en kon ze heel in de verte, achter de weilanden van de Geute, de Nieuwe Zeedijk zien liggen. Met al haar zes jaren wist ze het toen weer: daar liggen de rietlanden waar ik niet mag komen van moeder, maar waar de vogels wonen, waar de rietelfen huizen en waar het zo heerlijk zingt in de zomer. Ze vergat de stad met alle herrie en drukte en zwaaide uitbundig naar de koeien op de stadswede. ‘Laat dat,’ zei moeder streng. Ze vond het absurd dat een mensenkind een rund begroette.

Toch beantwoordde een van de koeien de groet met een diep geloei en kleine Hasse schaterde. ‘Ze geeft antwoord!’ ‘O, heilige Maria,’ zuchtte moeder, ‘waaraan heb ik het verdiend dat ze me hun elfenbroed op het dak hebben gestuurd?’

En ze kneep Hasse zo hard dat het kind het uitschreeuwde. Thuisgekomen in de hut die tegen de dijk lag aangebouwd, kreeg Hasse een pak slaag; ze gilde huizenhoog, maar geen rietelf kwam verontwaardigd binnenvallen om haar op te eisen...

Ook later, toen ze wat ouder werd, kwam Hasse nog wel eens in de stad. Dan moest ze haar vader helpen om manden, rietmatten en stoelzittingen naar de markt te brengen, want al was ze een meisje, ze was groot en sterk voor haar leeftijd. Eenmaal binnen de muren wist Hasse, wild en ongehoorzaam als ze was, meestal snel te ontsnappen en dook ze onder haar vaders handen weg om door stegen en straatjes te hollen en te gaan kijken naar het bouwen van de nieuwe muur. Nog niet zo lang geleden had het stadsbestuur besloten een nieuwe muur te laten optrekken, verder naar het westen, want Kampen was zo hard gegroeid dat vele burgers een woning buiten de muren moesten bouwen en daar waren ze niet veilig. De zeeschuimers uit

Kuinre zagen er niet tegen op de Reeve op te zeilen en de voorsteden van Kampen te plunderen. Weliswaar hadden de Kampenaren in het begin van de eeuw de meeste roofnesten in de omgeving uitgerookt, de roofriders verdreven en hun burchten met de grond gelijkemaakt, maar Kuinre lag te ver, te goed verscholen. Een strafexpeditie die de Kamper schippers ooit tegen het roofnest hadden ondernomen, had weinig uitgericht. Daarom moest de stad worden uitgebreid, opdat elke Kampenaar binnen de ommuring in alle veiligheid zijn werk kon doen, handel kon drijven, met zijn waren naar de markt kon komen. De nieuwe muur vorderde gestaag maar was nog niet geheel gereed. Werklieden met kruiwagens en bouw materiaal verstopten de stegen.

De Burgel, eens de westelijke stadsgracht, was nu een binnenwater geworden maar lag niettemin vol schepen die stenen en metselspecie aanvoerden. Die muren te zien verrijzen, zo hoog, zo dik en sterk, terwijl de metselaars over de steigers krioelden, was voor Hasse een boeiende maar onbegrijpelijke aanblik. Wat bezielde die poorters om zich af te sluiten van de wijde horizon? Om de wind te verhinderen door de straten te stuiven en de stank van de mesthopen weg te blazen? Kleine Hasse was jaloers op de fraai geklede vrouwen die ze zag en waartegen zij in haar armoedige rok schamel afstak. Maar als ze dan de nieuwe muur zag, die groeide en groeide, raakte ze meteen verzoend met haar eenvoudige leven in de polders en tussen het riet.

Terug bij de Vispoort, waar haar vader de manden probeerde te verkopen aan schippers en vissers, werd ze ontvangen met verwijten en slaag. Ze gaf er nog maar weinig om. Een elfkind moest nu eenmaal slecht behandeld worden, dat wist ze sedert haar zesde jaar. Ze rekende erop dat het de rietelfen een keer ter ore zou komen, dan zouden ze hun wisselkind komen terughalen. Geduldig liet Hasse zich door elkaar schudden, blauwe plekken knijpen – dat scheen erbij te horen wanneer je donkere ogen had en zwarte haren en iedereen je lelijk vond.

Maar toen ze ouder werd en haar geloof in de rietelfen verloor, verloor ze ook dat geduld. Ze werd almaar wilder en driftiger en begon de mishandelingen te beantwoorden met gekrijs, beten en schoppen; ze sloeg terug. Zodra ze kans zag de hut uit te glippen, vluchtte ze dwars door de stadswelden naar de Nieuwe Dijk of naar de kreken van het Noorderdiep. Daar verborg ze zich in de riet- en biezenmoerassen en dan zag haar familie haar dagenlang niet meer. Hasse kende de moerassen op haar duimpje. Ze wist de plekken te vinden die het eerst droogvielen na de winteroverstromingen en ze bouwde een hutje van elzentakken en riet in de uiterwaarden op wat eens een zandbank moest zijn geweest, toen de IJsseldelta nog niet de omvang had die zij nu bezat. Hier, in wat zij haar 'rietburcht' noemde, voelde ze zich veilig en geborgen, en ze bewaarde er haar schatten: een mes, een ijzeren kookpotje, haar boog en pijlen.

Want nooit had ze het geschilderde paneel van Sint-Sebastiaan in de Bovenkerk kunnen vergeten. Als klein meisje had ze gedacht dat hij werd doorboord met rietpijlen. Nu wist ze beter, maar het schilderij had haar toch op het idee gebracht voor zichzelf van taaie wilgentwijgen een boog te maken en dikke rietstengels te versnijden tot vlijmscherpe pijlen, waarmee ze joeg op talingen, meerkoetjes, wulpen, grauwe ganzen. Ze werd er heel handig in en voortaan leed ze geen honger meer. Maar nooit zag ze een rietelf; niet overdag wanneer de zon scheen of de regen ruiste, zelfs niet 's nachts wanneer de volle maan een geheimzinnig licht wierp over het altijd fluisterende riet en het kabbelende water. Algauw geloofde ze niet meer in het verhaal dat zij een wisselkind was. Rietelfen bestonden niet, anders zouden die zich zeker wel eens aan haar hebben vertoond. Maar hoe kon ze haar familie het vooroordeel uit het hoofd praten? Zelfs al zouden ze haar durven zien als hun eigen vlees en bloed, Hasse slecht behandelen was hun zo tot gewoonte geworden dat ze er niet meer mee konden ophouden. En eerlijk gezegd, het kon haar weinig schelen hoe de rietsnijders en mandenvlechters langs

de Oude Zeedijk over haar dachten. Ze was eraan gewend geraakt voor zichzelf te zorgen, zich voor mensen te verschuilen, terwijl ze hen in stilte minachtte.

Zo groeide Hasse Simonsdochter op: in het wild.

In het goede jaargetijde leefde ze van rauwe eendeneieren of van wat ze met haar rietpijlen wist te schieten. Alleen in hartje winter, wanneer grote delen van het Kampereiland onder water stonden en tot een ijzige woestenij verstarde, bleef ze in haar vaders hut achter de dijk, te midden van zusjes en broers die bang voor haar waren. Gevreesd en geminacht zat ze dan op een vijfpotig krukje te vlechten of te spinnen, dromend van de zee en de meeuwen. Meeuwen vond ze de mooiste vogels ter wereld, met hun sierlijke vlucht, hun meedogenloosheid, hun felle koppen. Met die vogels, gehaat door de mensen, voelde ze zich verbonden. O, zo vrij te kunnen zijn!

Maar op deze stralende lentedag in april van het jaar 1477 had ze zich de vrijheid weer even weten te veroveren. Voorbij was de lange, koude winter! Ze daalde af naar de brede rietkragen langs het Noorderdiep en ofschoon ze honger had besloot ze voorlopig niet verder te gaan om haar wapens te halen. Het tintelende rivierwater, de blauwe verte en het suizen van de wind brachten zoveel vrede in haar hart, dat ze het als een zonde zou hebben beschouwd de nestelende vogels lastig te vallen. Vanmiddag zou ze wel naar een van de noordelijke kreken gaan om te zien of ze een paar rivierkreeftjes kon verschalken.

‘Rietelfen,’ dacht ze vaag, ‘dat is toch bijgeloof...’

De geheimzinnige geluiden die uit de onafzienbare rietbossen opstegen, werden veroorzaakt door dieren, door kikkers of rivierkrabbetjes, door de wind of door het langsstromende water. In het riet was het nooit stil; altijd suizelde en siste het, met flinterdunne geluidjes die de bijgelovige polderbewoners de stuipen op het lijf joegen, maar die voor Hasse even herkenbaar waren als het avondgebed. O, wat zou ze niet gegeven hebben voor een paar meeuwenvleugels...